

3. Організація проектної діяльності учнів: навчально-методичний посібник для студентів освітнього ступеня «магістр» денної та заочної форми навчання / уклад. З. О. Возна. Умань : «ВПЦ» Візаві, 2019. 263 с.

4. Пометун О. І., Малієнко Ю. Б., Ремех Т. О. Досліджуємо історію і суспільство. Інтегрований курс : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2022. 176 с.

5. Пометун О., Ремех Т. Досліджуємо історію і суспільство. Зошит для практичних занять та проєктів. 6 клас. Видавничий дім «Освіта», 2023. 42 с. URL: <http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas#pdf1-2>

УДК 908(477):373.3/.5.016:94+37.017.4)

Ремех Тетяна Олексіївна,

кандидат педагогічних наук, старший дослідник, завідувачка відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ;

Пишко Олена Леонідівна,

кандидат педагогічних наук, завідувач лабораторії суспільно-гуманітарної освіти Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Рівне

КРАЄЗНАВЧИЙ МАТЕРІАЛ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ТА В ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНИНА-ПАТРІОТА В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Суспільні процеси в державі висувають перед її громадянами вимоги постійного оновлення знань, оволодіння новими вміннями та навичками для забезпечення належної самореалізації й самоствердження себе в суспільстві: групі, громаді, державі.

Відповідно до Концепції Нової української школи випускник школи – це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті...[2].

Завданням історичного краєзнавства в закладі загальної середньої освіти (далі – ЗСО) є з'ясування шляхів, закономірностей, форм і методів

комплексного пізнання історичного розвитку краю, використання результатів історико-краєзнавчого дослідження в різних сферах життя суспільства [1, с. 61].

До проблеми використання краєзнавчих матеріалів в освітньому процесі у різні часи звертались видатні педагоги: О. Духнович, Б. Грінченко, К. Ушинський, С. Русова, Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський. Методичні аспекти структурування краєзнавчого змісту курсу історії закладені у працях А. Баркова, В. Грабовецького, Н. Мілонова, А. Разгона, М. Стельмаховича. Методичні підходи до відбору та використання краєзнавчих матеріалів у навчанні історії розроблені М. Лисенком, І. Борисовим, А. Даринським, Т. Матюшиним, І. Прусом та ін.

Велику роль в активізації історично-краєзнавчої роботи на уроках історії України в закладі освіти відіграють факультативні заняття. Головними особливостями факультативів є: поглиблене теоретичне вивчення матеріалу, різноманітність форм і методів роботи. В їх основі лежить інтерес учнів до краєзнавства, а також самостійна діяльність.

Краєзнавчі гуртки та факультативи організують тих здобувачів освіти, які прагнуть самостійно отримати знання про рідний край, детально вивчають документи місцевих архівів, музеїв, бібліотек, наукову краєзнавчу літературу, беруть участь в експедиціях та екскурсіях. Дослідницька спрямованість у роботі краєзнавчого гуртка чи факультативу є необхідною умовою його успішної діяльності [3, с. 64].

Вивчаючи історію рідного краю, культуру, працюючи з музейними чи архівними документами, здобувачі освіти набувають знань про свій рідний край, оволодівають певними практичними вміннями та навичками, роблять власні відкриття імен, подій, фактів, процесів і явищ, систематично беруть участь у суспільно-корисній праці, виконують доручення дослідницько-інформаційного характеру.

Краєзнавчий матеріал як важлива складова системи знань з історії України, виступає засобом конкретизації загальноісторичних подій і активізації

пізнавальної діяльності здобувачів освіти. Зміст тем, пов'язаних з місцевою історією, дає можливість:

- на прикладі історії рідного краю показати основні тенденції економічного, соціального, політичного і культурного розвитку України;

- на основі історичних фактів конкретних подій, явищ, історичних постатей краю розкривати особливості історії рідного краю, специфіку його розвитку й характерні риси;

- здійснювати порівняльний аналіз подій і явищ місцевої історії з подіями та явищами, що відбувалися на території країни в цілому;

- формувати вміння самостійної системно-аналітичної діяльності здобувачів освіти з різними джерелами інформації;

- розвивати науково-дослідницькі навички учасників освітнього процесу;

- впроваджувати різні моделі активного навчання на уроках історії України;

- сприяти вихованню патріотичних почуттів та якостей здобувачів освіти, розвитку національної свідомості.

Включення краєзнавчої складової до курсу історії України значно збагачує уявлення здобувачів освіти про певну епоху, створює умови для розуміння і безпосереднього відчуття особливостей життя і побуту населення минулих століть, сприяє осмисленню історичної інформації на основі більш насиченого і конкретного фактичного матеріалу.

Краєзнавчий матеріал у шкільному курсі історії визнається важливим засобом наочності у викладанні. Так, К. Д. Ушинський відзначав, що наочне навчання полягає не в абстрактних уявленнях і словах, а в конкретних образах, що безпосередньо сприймають здобувачі освіти: «дитина мислить формами, кольорами, звуками, відчуттями... Дитяча природа вимагає наочності» [5].

Слід зазначити, що місцевий матеріал як засіб наочності у навчанні історії має свої особливості. Демонструючи на уроці речові пам'ятки з історії краю, маємо справу, як правило, з оригінальними пам'ятками. Такий наочний матеріал емоційно більш насичений, ніж звичайні друковані наочні посібники

(фото чи картинки в підручнику) перш за все тому, що він оригінальний, «справжній» (здобувачі освіти зазвичай знають, де, коли й ким він знайдений). Це можуть бути фрагменти глиняного посуду, кам'яні знаряддя праці, кістяні голки, прикраси, монети тощо. Усе це можна уважно роздивитись, потримати в руках, що дає змогу уявити себе в реальних умовах минулого.

Суть краєзнавчого принципу у навчанні полягає у встановленні зв'язку матеріалу, що вивчається в школі, з тими знаннями та вміннями, які набуваються в результаті досліджень рідного краю. Важливу роль у вивченні історії рідного краю відіграє відтворення минулого за даними етнографічних експедицій, екскурсій. До прикладу, на Рівненщині є чудова локація, яка відкриває історію рівненського краю з етнографічної сторони – це етнопарк «Ладомирія». Під час етноекскурсії учасники освітнього процесу мають можливість перенестися у минулі часи та відчувати себе українцями кінця XVIII – початку XX століття. Також ознайомитись як жили українці, у що вдягалися, спробувати ткати на справжніх ткацьких верстатах; дізнатися, що таке запаска, кацавейка, камізелька, шоломок, літник та в чому особливості волинського ткацтва та ін.

Перед нами – вчителями стоїть надзвичайно важливе й невідкладне завдання – виховання справжнього громадянина й патріота рідної землі. Сьогодні як ніколи необхідні висока патріотична самосвідомість і міцна громадянська позиція кожного члена українського суспільства, тісна консолідація навколо ідеї державності. Саме тому побудова громадянського, демократичного, гуманного суспільства, що орієнтується на високі національні й загальнолюдські цінності, набуває насамперед виховного характеру.

Упроваджуючи особистісно орієнтований, діяльнісний та компетентнісний підходи до навчання, ми переконані в ефективності використання різноманітних активних методів навчання. Методи активізації пізнавальної діяльності дозволяють вирішити комплекс проблем, які виникають при вивченні насичених навчальним матеріалом тем із використанням історичного краєзнавства, а саме:

- усі здобувачі освіти включаються в роботу;
- опрацьовується, узагальнюється й повторюється велика кількість навчального матеріалу;
- кожен учасник освітнього процесу має можливість висловити власну думку;
- здобувачі освіти навчаються грамотно аргументувати свою точку зору й знаходити альтернативні рішення;
- формуються доброзичливі стосунки в учнівському колективі. З метою ширшого використання місцевого історичного матеріалу та інтенсифікації навчального процесу, дослідницької роботи здобувачів освіти доцільними вважаємо проведення уроків різних форм, наприклад:

- ✓ 5 клас – практичне заняття «Пам’ятки рідного краю»;
- ✓ 6 клас – урок-музей «Доба кам’яного віку на території рідного краю»;
- ✓ 7 клас – урок брейн-ринг «Галицько-Волинська держава»;
- ✓ 8 клас – урок уявна екскурсія «Наш край в роки Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького»;
- ✓ 9 клас – урок-дослідження «Соціально-економічне та політичне становище на Правобережній Україні в другій половині XIX ст.»;
- ✓ 10 клас – практичне заняття «Громадсько-політичне життя України в 1929 – 1938 рр.»;
- ✓ 11 клас – інтегрований урок в 11 класі (історія України + українська література) «Наш край у 1960–1980 рр.».

У ході цих уроків здобувачі освіти знайомляться із краєзнавчими матеріалами, працюють із документами, статистичними даними, фотографіями, свідченнями, презентують результати своїх досліджень, відвідують музеї, пам’ятки історії тощо.

Таким чином, краєзнавча освіта в Новій українській школі посідає важливе місце в освітньому процесі здобувачів освіти. Вивчення минувшини

краю обумовлено тим, що загальноісторичний процес простежується крізь призму місцевих подій і явищ.

Залучення учнів в закладі ЗСО до краєзнавчого дослідження, зв'язок навчання з практикою, розширення краєзнавчого кругозору є основою виховання громадянина-патріота.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьма-Качур М. І., Горват М. В. Основи краєзнавства: навч. посібн. Київ: Видавництво Ліра. К, 2017. 256 с.
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (дата звернення: 04.09.2023).
3. Смоленко О. П. Використання краєзнавчого матеріалу у вивченні історії України. *Актуальні питання методики викладання суспільних та гуманітарних дисциплін в умовах розбудови сучасної школи: збірник тез VI Всеукраїнської науково-практичної конференції, Суми, 28–29 березня 2019 р.* (електронне видання). Київ: Педагогічна думка, 2019. 72 с.
4. Суспільствознавчі предмети. 5–11 кл.: навчальні програми, методичні рекомендації про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти / укладач Р. І. Євтушенко. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 208 с.
5. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: в 2 т. К., 1993. 358 с.

УДК 37.013.3:502/504

Салагуб Людмила Іванівна,

докторка філософії (спеціальність 032 «Історія та археологія»); членкиня ГО «Інноваційні обрії України», тренерка (коуч) Всеукраїнського рівня (у контексті проведення освітньо-мотиваційних, культурно-мистецьких і наукових заходів); присвоєні кваліфікації: «Міжнародний керівник категорії «Б» у галузі освіти та науки (згідно з класифікацією «ЮНЕСКО»)» та «Міжнародний учитель / викладач»; молодша наукова співробітниця лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, м. Київ